

Beregszász város monográfiája

Beregszász város monográfiája

SCREENED BY

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

Beregszász város monográfiája

Szerkesztette:
Szamborovszkyné Nagy Ibolya
Molnár D. Erzsébet

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász
2024

ETO 94(477.87)".../1991"

B-54

DOI 10.58423/978-617-8143183

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, Molnár D. Erzsébet (szerk.): Beregszász város monográfiája. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2024. 384 p.

Jelen kötet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont, valamint a Történelem- és
Társadalomtudományi Tanszék munkatársainak közreműködésével készült.

© Szerzők: Braun László, Csatáry György, Dancs György, Kész Barnabás, Maruszics Erik,
Molnár D. Erzsébet, Molnár D. István, Molnár Ferenc, Rác Béla, Szakál Imre, Szamborovszkyné
Nagy Ibolya, Váradi Natália

Nyomtatott és elektronikus formában (PDF-fájlformátumban) történő kiadásra javasolta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2024. április 25., 4. számú jegyzőkönyv).

Kiadásra előkészítette a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontja, a Történelem- és
Társadalomtudományi Tanszéke, valamint a Kiadói Részlege.

Szerkesztette:

Szamborovszkyné Nagy Ibolya és Molnár D. Erzsébet

Szakmailag lektorálta:

Prof. dr. Barta János DSc, a történelemtudományok doktora, professor emeritus
(Debreceni Egyetem)

Prof. dr. Püski Levente DSc, a történelemtudományok doktora
(Debreceni Egyetem)

Prof. dr. Varga Zsuzsanna DSc, a történelemtudományok doktora
(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)

Dr. Zubánics László CSc, a történelemtudományok kandidátusa, docens
(Ungvári Nemzeti Egyetem)

Műszaki szerkesztés: *Orbán Melinda és Dobos Sándor*

Tördelés és nyomdai előkészítés: *Orbán Melinda*

Előkészítés elektronikus formában (PDF-fájlformátumban) történő kiadásra: *Dobos Sándor és Tóth Vivien*

Korrekktúra: *Gricza-Varcaba Ildikó*

Borítóterv: *Molnár D. István*. A borító cím- és hátlapján

Gogola Zoltán *Beregszász* című festménysorozatának képei láthatóak.

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel:

Dobos Sándor (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Kiadói Részlegének vezetője)

A monográfia tartalmáért és hitelességéért a szerzők viselik a felelősséget.

A szerzők álláspontja nem feltétlenül tükrözi a szerkesztők véleményét.

A tudományos kiadvány tartalmát az „Oxsico”

online plágium-ellenőrző program segítségével ellenőriztük.

A monográfia a Magyar Tudományos Akadémia 2023. évi Domus intézményi kiadvány
támogatási pályázatának köszönhetően jelent meg.

Kiadó: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202, Beregszász, Kossuth
tér 6. E-mail: foiskola@kmf.uz.ua; kiado@kmf.uz.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft. (cím: 88 006 Ungvár, Kárpáti Ukrajna u. 36. E-mail:
print@rik.com.ua)

ISBN 978-617-8143-17-6 (kemény táblás)

ISBN 978-617-8143-18-3 (PDF)

© A szerzők, 2024

© Szamborovszkyné Nagy Ibolya, Molnár D. Erzsébet, 2024

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2024

Tartalom

Bevezető.....	8
A város térszerkezetének és népességének alakulása (Molnár D. István)	15
Az őskortól Mohácsig (Rácz Béla, Kész Barnabás)	40
Kutatástörténeti áttekintés.....	40
Beregszász és környékének őstörténete	42
Az Árpád-háziak idejében.....	49
Királynéi városként a vegyes házi királyok idején	58
A középkori kőtemplom és a római katolikus egyház	64
Szerzetesek és kolostorok.....	67
Mohácstól a 19. századig (Csatáry György)	70
Városi közigazgatás, kiváltságok, vésznapok	70
Egyházi élet.....	75
Oktatás	84
A Rákóczi-szabadságharc idején	86
A szabadságharc után	91
Úrbéri viszonyok	92
A 19. század elejétől a reformkor végéig (Dancs György).....	94
Az oktatásról.....	94
Vallási közösségek	95
A város közjogi helyzete.....	99
Közélet.....	103
Nemesi felkelések	107
Gazdasági állapotok	109
Árvizek és vízszabályozás	113
Közegészségügy.....	113
Az 1848-as forradalomtól a kiegyezésig (Molnár Ferenc).....	116
Az 1848. márciusi események hatása, az első népképviselői választás.....	116
A beregszászi nemzetőrség 1848–49-ben.....	118
Az ünneplés pillanatai: a magyar szabadság utolsó hónapjai.....	122
A neoabszolútizmus kori közigazgatás kiépülése	124
Városi hangulatképek a Bach-korszakból.....	126
Mezőgazdaság és ipar az 1850-es években.....	128
Változások a város tisztikarában és státuszában	131
Helytartói látogatás, úrbéres ügyek, gazdálkodás	134
Oktatás és közművelődés.....	136
A modernizáció kezdetén: a város a dualizmus korában (Braun László)	139
Megyei és regionális közigazgatási központ.....	139
A tűzvészek és a tűzoltóság	142

Hagyomány és haladás: a város ipari fejlődése	146
<i>A népesség zöme földműveléssel és szőlészettel foglalkozik:</i>	
a város mezőgazdasága.....	153
A Beregvármegyei Kaszinó	157
A közegészségügy és a kórház	160
<i>Elvész a nép tudomány nélkül – a város iskolái .....</i>	<i>162</i>
Összeomlás és konszolidáció az első világháború után (Szakál Imre).....	178
A magyar összeomlás.....	178
A katonai megszállás.....	181
Közigazgatási változások	183
Gazdasági nehézségek	185
Az új közigazgatás	187
Gazdasági viszonyok, mindennapi élet.....	190
Kis magyar metropolis.....	191
Oktatásügy és felekezetek.....	196
Közigazgatási és szimbolikus revízió az első bécsi döntést követően (Maruszics Erik).....	200
Münchentől Bécsig: a csehszlovák hatalom kivonulása	
Beregszászból	200
A katonai közigazgatás időszaka	201
A nemzethűségi vizsgálatok és az <i>őrségváltás</i>	204
A polgári közigazgatás és Beregszász városi rangjának visszaállítása.....	210
Hétköznapok a második világháború előtt és alatt (Maruszics Erik)	218
A népesség számának alakulása és összetétele 1938–44 között	218
Szociálpolitika és szegénygondozás: Magyar Norma, ONCSA, Zöldkereszt	219
Oktatás és kultúra	226
Bombázás – nélkülözés – megszállás.....	233
A város szovjetizálása és a késő sztálini időszak (Molnár D. Erzsébet)	245
Megszállás, bekebelezés, tisztogatás	245
<i>...aki nem jelentkezik, annak kiirtják mindenféle famíliáját:</i>	
a város magyar férfilakosságának elhurcolása	251
A szovjet típusú rendszer lokális kivetítése: a valós és a szimbolikus tér szovjetizálása.....	254
A hruscsovi időszak tapasztalattörténete (Váradi Natália)	263
Mindennapok.....	263
A rendhagyó 1956-os év és a magyarországi forradalom.....	264
Az 1956-ot követő időszak	268
Az 1963-as Beadvány.....	273
Gazdasági helyzetkép.....	274
Kulturális élet, ünnepnapok	277

A szocializmus és a pangás szorításába ragadt kisváros (Váradi Natália)	282
A mindennapi élet terei	282
Gazdaság	293
Kulturális élet, ünnepek és fesztiválok	298
Sportélet	302
Az oktatás helyzete és intézményei 1944 és 1991 között (Szamborovszkyné Nagy Ibolya).....	306
A radikális változások kezdete.....	306
A városi oktatásügy szovjet átszervezése	307
Az egyházi iskolák sorsa	309
A Magyar Királyi Állami Főgimnázium <i>utóélete</i>	311
Új iskolák és régi tanárok a városban.....	314
Régi-új szakiskolák.....	329
Vallási és felekezeti állapotok a szovjet időszakban (1944–1991) (Szamborovszkyné Nagy Ibolya).....	336
Az izraeliták	336
A reformátusok	347
A római katolikusok.....	350
A görögkatolikusok	355
A baptisták.....	358
A pravoszlávok.....	360
Összefoglaló gondolatok.....	362
Források és válogatott szakirodalom.....	366
Підсумки.....	374
Summary.....	379

ÖSSZEOMLÁS ÉS KONSZOLIDÁCIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN*

A MAGYAR ÖSSZEOMLÁS

„A nők valamennyien sírtak, s az idősebb férfiak közül is többnek könnybe lábadt a szeme. Hennoque tábornok az ének hangjára megállt az ajtóban:

- *Qu'est-ce que c'est que ce chant funebre? (Mi ez a gyászos ének?) – kérdezte Kürthy Bélához fordulva.*
- *Ez a magyar nemzeti Himnusz, tábornok úr – felelte az öreg bohém, könnyeit törülgetve.*
- *Á, úgy? – bólintott a tábornok. Paszományos fővegét jobb kezével melle magasságához emelve, balját pedig nadrágja varrásához szorítva, vigyázzállásban hallgatta végig a nemzeti éneket. Aztán – az ünneplésre összegyűlt tömeg szótlán sorfala között – ingerült, gyors léptekkel kivonult a porogjászi Megyeházáról. Kísérete zavartan követte.”*

Sokaknak ismerősek lehetnek a fenti sorok Pálóczi Horváth Lajos befejezetlen regényciklusából. A fikciót és a történeti tényeket elegyítő műben⁹⁴² a fenti jelenettel – mely a regény utolsó momentuma – zárul az az ünnepélyes ceremónia, amelyen Edmund Hennoque⁹⁴³ tábornok bejelenti, hogy Porogjász (az író így nevezi a műben Beregszász városát) és környéke csehszlovák fennhatóság alá kerül. A csehszlovák időszak első éveiben, részben szintén Beregszászban játszódik Tamás Mihály *Két part közt fut a víz*⁹⁴⁴ című regénye, melyben olvashatunk a városban a csehszlovák megszállást követően kialakult közhangulatról. Nem meglepő, hogy az első világháborút követő hatalomváltás, mely a város történetének kétségtelenül traumatikus időszaka, megihlette az idézett szépírókat.

Beregszász jelentőségét a csehszlovák térfoglalás időszakában elsősorban közigazgatási státusza adta. Bereg megye központja rendezett tanácsú város volt, amely törvénytérrel rendelkezett. Lakossága az 1910. évi népszámlálás alapján 12 933 fő volt, amelynek 96,1%-át magyar anyanyelvűként regisztráltak.⁹⁴⁵ Ezt a képet némileg árnyalja, hogy az összlakosságból 2 770 fő (az összlakosság 21,4%-a) izraelita vallású volt, s jelen volt a városban kis létszámú ruszin, német és szlovák anyanyelvű lakosság is.

Az 1918 ősztől 1919 nyaráig eltelt időszak eseménydús volt a város életében. Az első világháború felerősítette a meglévő feszültségeket és újakat is létrehozott, amelyeket 1918 őszenek eseményei felszínre hoztak, és ezek az ország keleti végében

* Jelen fejezet részben két korábban megjelent tanulmány szerkesztett, kiegészített változata. Az eredeti szövegeket l.: Szakál Imre: „...Egymásra zuhanó sűrű történések...” A csehszlovák hatalomátvétel Beregszászban az első világháborút követően, in: Kónya, Péter (szerk.): *Első világháború a Kárpátokban = Prvá Svetová Vojna v Karpatoch*, Presov, Prešovská Univerzita v Prešove, 2016.; uő: Beregszász és az első világháborút követő hatalomváltás, in: Benő Attila at all. (szerk.): *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében*, Törökbálint, Termini Egyesület, 2017.

⁹⁴² A művekben irodalmi fikció és történelmi tények viszonyáról részletesebben l.: Papp Adrienn: *Fikció és valóság Pálóczi Horváth Lajos műveiben*, in: Fedinec Csilla (szerk.): *Terek, intézmények, átmenetek. Határhelyzetek*, VIII, Balassi Intézet MÁSZ, Budapest, 2015.

⁹⁴³ Edmond Charles Adolphe Hennoque – francia tábornok, 1919-ben Kárpátalja katonai parancsnoka.

⁹⁴⁴ Tamás Mihály: *Két part közt fut a víz*. Madách, Bratislava, 1983. A regény először az 1934-ben jelent meg folytatásokban Magyar Írásban *Halálugrás* címen, majd könyvként 1936-ban már *Két part közt fut a víz* címmel. Erről bővebben lásd: Mádi Gabriella: A kisebbségi lét jellegzetességeinek megjelenése a két világháború közötti Kárpátalján Tamás Mihály és Ivan Olbracht prózájában, *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, XXIII (2021/2), 89–104.

⁹⁴⁵ Népszámlálási Digitális Adattár – Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára (2023-07-11)

УДК 94(477.87)"/.../1991"

М 77

DOI 10.58423/978-617-8143183

Монографія міста Берегове. Наукове видання (колективна монографія) Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II / Редакторки: Ібоя Самборовскі-Нодь та Єлизавета Молнар Д. Авторський колектив: Адальберт Рац, Борнобаш Кейс, Єлизавета Молнар Д., Ібоя Самборовскі-Нодь, Імре Сакал, Ласло Браун, Наталія Вароді, Стефан Молнар Д., Федір Молнар, Юрій Данч та Юрій Чотарі. Берегове: ЗУІ ім. Ференца Ракоці II, 2024. – 384 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8143-17-6 (палітурка)

ISBN 978-617-8143-18-3 (PDF)

У колективній монографії у хронологічному порядку представлено історію міста Берегове/Берегсас від його початків до розпаду Радянського Союзу (1991 р.), що призвів до падіння біполярного світу. Більшість праць, за винятком кількох, спираються на первинні джерела і публікуються вперше, та намагаються поєднати в одній роботі різні напрями і теми, в результаті чого перед читачем постає безперервна історія розвитку міста. Монографія, заповнюючи прогалину, окрім питань суспільства, економіки, політики, державного управління, освіти та релігійних громад може дати багато цікавої та маловідомої інформації для тих, хто цікавиться минулим містечка.

Наукове видання

МОНОГРАФІЯ МІСТА БЕРЕГОВЕ

Колективна монографія

2024 р.

*Рекомендовано до видання у друкованій та електронній формі (PDF)
рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
(протокол №4 від «25» квітня 2024 року)*

Підготовлено до видання Науково-дослідним центром ім. Легоцькі Тиводора
і кафедрою історії та суспільних дисциплін спільно з Видавничим відділом
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Редакторки:

Ібоя Самборовскі-Нодь та Єлизавета Молнар Д.

Рецензенти:

*Янош Барта, доктор історичних наук, професор-емерит
(Дебреценський університет, Угорщина)*

*Жужанна Варга, доктор історичних наук, професорка
(Університет імені Лоранда Етвеша, Угорщина)*

*Ласлов Зубанич, кандидат історичних наук, доцент
(Ужгородський національний університет)*

*Левенте Пюшкі, доктор історичних наук, професор
(Дебреценський університет, Угорщина)*

Технічне редагування: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*

Верстка та підготовка до друку: *Мелінда Орбан*

Підготовка до видання у електронній формі (PDF): *Олександр Добош та Вівієн Товт*

Коректура: *Ільдико Гріца-Варцаба*

Дизайн обкладинки: *Стефан Молнар Д.* На передній та задній сторінці обкладинки
зображено картини з серії «Берегас» Золтана Гоголи.

УДК: *Бібліотека ім. Опаці Черє Яноша при ЗУІ ім. Ф.Ракоці II*

Відповідальний за випуск:

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Відповідальність за зміст і достовірність колективної монографії покладається
на авторів. Точки зору авторів можуть не співпадати з точкою зору редакторок.

Зміст наукового видання було перевірено
на наявність збігів і запозичень сервісом «Oxsico».

**Друк колективної монографії здійснено за підтримки
Кураторії «Domus» Академії наук Угорщини.**

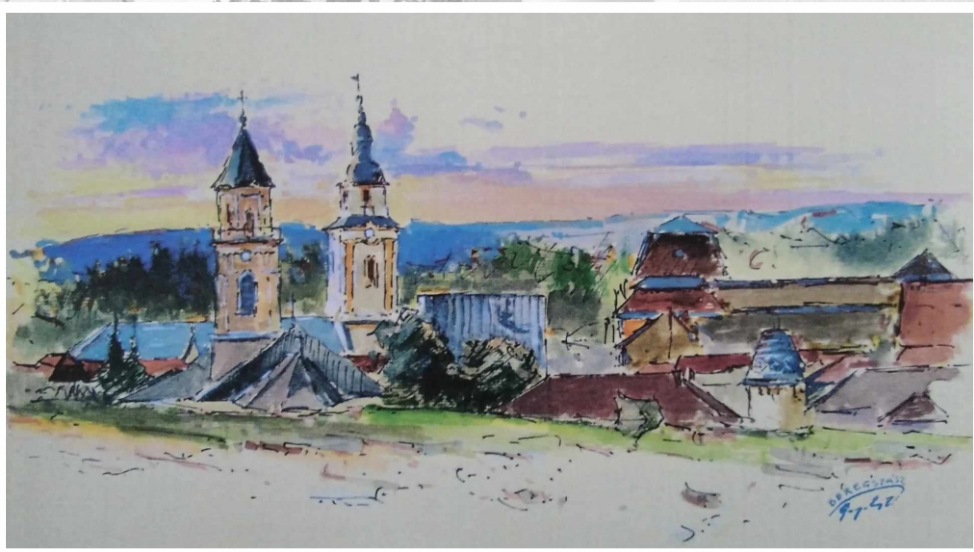
Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (адреса:
пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua; kiado@kmf.uz.ua)
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, вигот-
товлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 7637 від 19 липня 2022 року
Друк: ТОВ «РІК-У» (адреса: вул. Карпатської України 36, м. Ужгород, 88006. Електронна
пошта: print@rik.com.ua) Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державно-
го реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040
від 21 січня 2016 року

Підписано до друку 11.12.2023. Шрифт «Sitka Display».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк цифровий. Ум. друк. арк. 31,2.

Формат 70x100/16. Замовл. № 3768

A monográfia kronológiai rendben mutatja be Beregszász város történetét a kezdetektől a bipoláris világ széthullását meghozó Szovjetunió felbomlásáig, 1991-ig. A zömében elsődleges kutatásokon alapuló írások – néhány kivétellel – először látnak napvilágot, s olyan szerteágazó irányokat és tematikát próbálnak összedolgozni egységes munkává, amelynek következtében egy folyamatos várostörténet kialakulását láthatja az olvasó. A hiánypótló kötet a társadalom, gazdaság, politika, közigazgatás, oktatás és vallási közösségek kérdéskörén túl számos érdekes és nem közismert információval szolgálhat a kisváros múltjára kíváncsiak számára.

ISBN 978-617-8143-17-6

9 786178 143176

